

dejín sa toto vymedzenie menilo dosť zásadne. Gilles Lipovetsky napríklad usudzuje, že v prvých ľudských spoločenstvách slúžil luxus výlučne na duchovnú očistu. Tá mala byť zvýraznením spirituálnej časti človeka, ktorej Lipovetsky prikladá oveľa väčší význam ako hmotnej. Viera v nadprirodzenosť mala byť spočiatku hnacím motorom civilizácií. Predmety, ktoré by v súčasnosti mohli byť považované za hmotnú nadstavbu, mali byť chápané ako talizmany či amulety slúžiace na komunikáciu s božstvami či nadprirodzenými bytosťami. Je pravdepodobné, že silný náboženský význam luxusu sa mal prejavovať hlavne pri obradoch spojených so smrťou, keďže sa môžeme opierať hlavne o archeologické materiály z hrobov. Počas týchto náboženských obradov malo ísť najmä o nadmerné plytvanie jedlom symbolizujúce cyklické ukončenie starého a zrodenie sa nového.¹ Takéto náboženské rituály boli príčinou toho, že svet božstiev sa začínal postupne hierarchizovať, čo znamenalo aj diferenciaciu svetských osôb. Čím viac sa civilizácie rozvíjali, tým viac bola táto zmena badateľná. Bohmi sa stavali obrovské monumentálne kamenné stavby, ktoré mali symbolizovať nemennosť a nekončnosť, ktoré postupne začínali preberať aj vládcovia. Vo väčšine antických ríš existovali kulty kráľov-bohov. Tí si toto postavenie uzurpovali v predstave o jeho stálosti. Luxus teda postupne prechádzal z výlučne duchovnej do čoraz viac sekulárnej sféry.² Luxus sa stal niečím materiálnym, čo má zvyšovať spoločenské postavenie človeka, zvýšiť alebo odrážať určitý sociálny status. Materiálny prepych sa najlepšie prezentuje pompéznosťou či hojnosťou viditeľnou najmä pri usporadúvaní hostín, slávností, ceremónií, turnajov a rôznych iných spoločenských udalostí. Takéto luxusné správanie sa stáva prostriedkom reprezentácie moci, ktorá má takisto mnoho rôznych podôb, nielen svetskú alebo duchovnú.³

Od čias antiky sa luxus čoraz viac posúval po línii od duchovného prejavu kultúry k materiálnemu. Dospelo to dokonca až do takých rozmerov, že prepychové správanie bolo často spájané s rozhadzovačnosťou, ba priam až nezmyselnou márnotratnosťou, o ktorej existujú aj zachované historické záznamy.⁴ Lipovetsky sa na tieto správy odvoláva vo svojich tvrdeniach, že primárnou funkciou luxusu v stredoveku (hlavne vo vrcholnom a neskorom) bolo utrácať čo najviac, a pritom nehľadiť na výdavky, a to s cieľom nevytvárať žiadne produktívne statky.⁵ S týmto tvrdením sa dá súhlasiť, avšak nevystihuje celkom podstatu prepychu, pretože ide iba o jednu z jeho hlavných črt, ktorou je nákladný životný štýl. Neberie tak do úvahy napríklad rôzne účty za drahé predmety alebo kázne, ktoré ostro vystupovali nielen proti výstrednému správaniu sa, ale aj proti prepychovým veciam.⁶

Je však naozaj ťažké presne určiť primárnu funkciu luxusu v spoločnosti. Aj slovníkové definície sa líšia vo výkladoch významu tohto slova, hoci sú si veľmi

¹ LIPOVETSKY, Gilles. Věčný přepych. Praha: Prostor, 2003, s. 29-30.

² LIPOVETSKY, ref. 1, s. 40-41.

³ NODL, Martin. Kultura přepychu a luxusu. In BOROVSKEÝ, Tomáš et al. Kultura jako téma a problém dějepisectví. Brno: Maticе moravská; Historický ústav AV ČR; Výzkumné středisko pro dějiny Evropy: prameny, země, kultura, 2006, s. 205.

⁴ BLOCH, Marc. Feudální společnost. Praha: Argo, 2010, s. 320.

⁵ LIPOVETSKY, ref. 1, s. 43.

⁶ NODL, ref. 3, s. 205.

blízke. Prvá z nich hovorí o luxuse ako o nadmernom bohatstve, ktoré sa prejavuje nákladným životným štýlom, komfortom, drahým zariadením, vybavením, oblečením atď. Okrem tohto všeobecného výkladu jestvujú však minimálne dva ďalšie, ktoré špecificky konkretizujú buď materiálnu, alebo duchovnú stránku. Môže teda ísť aj o niečo veľmi drahé, čo je nedostupné, ale aj o okolnosti, ktoré zabezpečujú lepšie životné podmienky s vyšším životným štandardom. Ako vidíme, je v nich zahrnutá hmotná aj nehmotná stránka.⁷ Na nejednoznačnosť v tejto terminológii poukazujú aj synonymá, ktoré sa používajú na označenie luxusu. Zatiaľ čo slová ako prepych, bohatstvo či nadbytok sú zamerané na vyjadrenie materiálneho aspektu luxusu, slová blahobyť, komfort, veľkoleposť či honosnosť vyjadrujú skôr ten duchovný.⁸ Všetko sú to však iba podmnožiny, ktoré sú zahrnuté do jednej veľkej množiny, pričom každá z nich označuje samostatný a úplne jedinečný význam skúmanej kultúrnej kategórie.

To znamená, že hoci sa v tejto štúdii budeme venovať najmä hmotnému luxusu, bez kontextu so symbolikou rôznych predmetov by išlo iba o ich vymenovanie a opis. Tomu sa chceme zo všetkých síl vyhnúť a ponúknuť na ne taký pohľad, aký mohol mať človek 13. storočia. Najlepšie je teda zamerať sa na ne prostredníctvom literatúry, ktorá vhodne vypovedá o mentalite a kultúre doby, v ktorej bola napísaná. Jej snahou je totiž veci a udalosti nielen opisovať, ale tiež vysvetľovať (prečo sa dialo to, o čom podáva svedectvo).⁹ Význam symbolov však nevyvetľuje priamo, pretože symboly sú univerzálnym jazykom, ktorý členovia spoločnosti ovládajú, teda pre autora nie je dôležité podrobne ich vysvetľovať. Na scénu sa dostáva luxus ako reprezentant moci a stáva sa tak jej symbolom. To je jeho reprezentatívna funkcia, keď preberá obsahové zastúpenie reálnej moci. Na druhej strane má ešte aj funkciu reprezentačnú, ktorá sa však zameriava iba na vonkajšiu formu a jej vizuálnu prezentáciu.¹⁰ Spolu ale tvoria neoddeliteľný celok, pretože jedna bez druhej by nemala príliš veľký zmysel.

Čo všetko však môže patriť medzi luxusné predmety? Je jasné, že musí ísť o nejaký nadštandard. Ten musí byť zákonite nedostupný, a teda drahší. A drahé veci si mohol dovoliť len niekto, kto disponoval dostatočným bohatstvom na to, aby preň bolo výhodné vlastniť ich v záujme prezentácie svojho sociálneho statusu. Prakticky ide o ľudí, ktorí mali určitý podiel na vládnutí. Týmito ľuďmi boli v prvom rade králi a ich rodina, no, samozrejme, aj vyšší cirkevní hodnostári a šľachta. K bohatstvu sa stredoveká spoločnosť stavala rôzne. Malo ísť o prirodzený protiklad k práci, ktorá mohla byť chápaná ako najvyššia cnosť pre telo i dušu, ale zároveň aj ako prostriedok na vyrovnávanie sa s prvotným hriechom.

⁷ KOL. AUTOROV. Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. Dostupné na internete: <http://slovníky.juls.savba.sk/?w=luxus&s=exact&c=E0dc&d=sssj2&ie=utf-8&oe=utf-8>.

⁸ KOL. AUTOROV. Synonymický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2004. Dostupné na internete: <http://slovníky.juls.savba.sk/?w=luxus&s=exact&c=d247&d=sss&ie=utf-8&oe=utf-8>.

⁹ PRAŽÁK, Richard. Legendy a kroniky koruny uherské. Praha: Vyšehrad, 1988, s. 22.

¹⁰ BARTLOVÁ, Milena. Repräsentace. In BOROVSÝ, Tomáš et al. Kultura jako téma a problém dějepisců. Brno: Matice moravská; Historický ústav AV ČR; Výzkumné středisko pro dějiny Evropy: prameny, země, kultura, 2006, s. 66.

Tak teda aj na bohatstvo mohlo byť nazerané dvomi spôsobmi: ako na niečo, čo mohlo človeka od nebeského kráľovstva oddialiť alebo ho k nemu priblížiť. Táto ambivalentnosť sa dá vysvetliť tak, že bohatstvo, ktoré ľudia považovali za konečný cieľ, bolo najmä cirkvou a rôznymi kazateľmi chápané negatívne, zatiaľ čo bohatstvo ako prostriedok priblíženia sa k Bohu bolo vnímané pozitívne.¹¹ Preto bola tak veľmi vyzdvihovaná charitatívna činnosť a starostlivosť o chudobných; išlo totiž o rozširovanie vlastného bohatstva medzi tých, ktorí sú v núdzi. Najlepšie príklady vidíme u rôznych svätcov aj z uhorského prostredia, akými boli svätý Štefan či svätá Alžbeta, ktorej kult bol postavený na dobročinnosti a skromnosti.¹²

Aj napriek cirkevnej kritike využívala aristokracia luxus na zvýraznenie svojej spoločenskej prestíže a zvyšovanie svojej autority. Išlo totiž o veľmi účinný prostriedok diferenciacie a stratifikácie.¹³ V neposlednom rade sa tiež aristokracia chcela obklopovať krásou, pretože krása evokuje prepych a ten znamená bohatstvo. A za najkrajšie veci boli považované hlavne tie jagavé, trblietavé či oslňujúco jasné. To podnietilo v spoločnosti veľký záujem a zaľúbenie v drahých kovoch, drahokamoch či perlách a podobných materiáloch.¹⁴ Čo všetko však z týchto materiálov mohlo byť zhotovované, čo mohli ľudia považovať za krásne a luxusné? V predkladanej štúdii sa pokúsime na túto otázku odpovedať.

Predmety, o ktorých bude reč, mali už na prvý pohľad evokovať výsostné postavenie ich majiteľa. Nebudeme však rozoberať nehnuteľné majetky, akými boli hrady, paláce či domy. Za dôležitejšie považujeme zamerať sa na hnutelný majetok, ktorý bol využívaný na reprezentáciu, ako napríklad odev a odevné doplnky, ale aj také banálne veci ako stolovacie potreby. Pri spomínaných predmetoch totiž už na prvý pohľad dokáže človek identifikovať, že ide o niekoho vyššie postaveného. A práve o nich nachádzame mnoho zmienok v literatúre. Napriek tomu, že sa často nedá presne určiť, ako mohol opisovaný predmet vyzeráť, sú tieto správy dosť podstatné. Je to najmä preto, že literatúra nielen opisuje, ale tiež ponúka pohľad na to, ako bola tá-ktorá vec spoločnosťou vnímaná, aké sa jej pripisovali hodnoty, čo ju robilo výnimočnou a akú úlohu mohla hrať v širšom kontexte.

S luxusom a luxusnými predmetmi sa aj v dobe vlády dynastie Arpádovcov stretávame pri takmer každom type písomných prameňov. Dajú sa nájsť v kráľovských zákonníkoch, donačných listinách či testamentoch. Často sa v nich iba vymenúva, o aké veci ide. Z celkovej kompozície týchto dokumentov je však možné určiť spoločenskú hodnotu rôznych predmetov. Napríklad v zákonníku kráľa Kolomana sa dozvedáme o oblečení a odevných súčiastkach, ktoré nemohli nosiť aspiranti na duchovných. Ide o konkrétne typy odevov, o špecifické farby a materiály, napríklad kožušínové plášte, hodvábné košele, tuniky a topánky, resp. červené, zelené alebo rôznofarebné zvrchníky.¹⁵ Na základe toho sa dá

¹¹ GUREVIČ, Aron. Kategorie středověké kultury. Praha: Mladá fronta, 1978, s. 165.

¹² MARSINA, Richard (ed.). Legendy stredovekého Slovenska. Ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 1997, s. 139.

¹³ GUREVIČ, ref. 11, s. 169.

¹⁴ HUIZINGA, Johan. Podzim středověku. Praha: H&H, 1999, s. 462.

¹⁵ BAK, János – BÓNIST, György – SWEENEY, James Ross (eds.). Decreta regni mediaevalis Hungarie. A. D. 1000-1526. Tomus I. A.D. 1000 – 1301 (ďalej len DRMH). Bakersfield: California State

usúdiť, že tieto konkrétne veci boli určené najmä pre urodzených, teda šľachtu. Z pochopiteľných príčin je zrejmé, že sa nehodilo, aby ich nosil niekto z kléru, kto mal hlásať skromnosť a pokoru. Toto kráľovské nariadenie svedčí tiež o tom, že príslušníci duchovenstva, ktorí sami nezriedka pochádzali zo šľachtických rodín, sa takisto snažili držať krok s poslednou módou. Podobné analógie sa dajú vyvodiť aj z iných prameňov, no stále ide viac-menej iba o dohady. Pri testamantoch sú napríklad veľmi nápomocné narácie vysvetľujúce dôvod vydania listiny. Vďaka nim sa dá presnejšie určiť, akú funkciu a hodnotu mohli mať jednotlivé darované či v nich spomínané predmety. Na ilustráciu spomeniem listinu istej Margaréty, dcéry Iwachovej, z roku 1243, ktorá darovala všetok svoj majetok príbuznému Ondrejovi, synovi Oltomanovmu, za to, že ju prichýlil počas útoku Tatárov a poskytol jej oblečenie a jedlo.¹⁶ V tomto prípade listina hovorí jasne. Za záchranu života a poskytnutie podmienok na slušné prežitie, teda zabezpečenie stravy a šiat, bola Margaréta ochotná venovať majetok svojmu záchrancovi Ondrejovi. Mnoho listín však takúto konkrétnu naráciu o luxusných predmetoch nemá, hoci sa v nich spomínajú ako súčasť darovaných majetkov. Preto je ťažké zistiť o nich niečo bližšie, ako napr. ich symbolickú hodnotu či spoločenskú funkciu. Preto sme sa rozhodli obrátiť na naratívne pramene v snahe zistiť, akú sekundárnu funkciu mohli rôzne luxusné predmety plniť. Literárne diela totiž najlepšie zachytávajú realitu aj vďaka tomu, že autor premieta poznatky z okolia do svojich diel, a to aj pri fikcii.

Prejdime k uhorskej literatúre obdobia vlády Arpádovcov. Tú zastupujú hlavne legendy a životy svätých, no nájdeme sa aj svetské diela – najmä v podobe rôznych verzií románu *Gesta Hungarorum*. V tejto práci sa zameriame hlavne na legendy kráľovských svätcov (sv. Štefana, sv. Imricha a sv. Ladislava) a tiež na *Gesta* od Anonyma a Šimona z Kézy. V nich je totiž najlepšie viditeľný luxus v podobe odevov a predmetov dennej potreby. Tie sú, ako sme spomínali, dôležitým faktorom pri diferencovaní spoločenského postavenia a pri zisťovaní toho, ako vyzeral systém hodnôt stredovekého človeka.¹⁷

Chronologicky prvými dielami, ktorými sa zaoberáme, sú tri legendy, ktoré opisujú život svätého Štefana: Väčšia, Menšia a Hartvikova. Hoci ide o legendy zamerané hlavne na kráľovu christianizačnú činnosť v Uhorsku, sledujúce jeho duchovný život, dá sa z nich vyčítať aj mnoho svedectiev o prepychovom životnom štýle. Išlo predsa len o svätého kráľa, čiže nebolo celkom možné tento fakt pri jeho charakteristike vynechať. Pre potreby tejto štúdie však nie je taká dôležitá titulatúra kráľa, ako skôr opis jeho, jeho blízkych a vecí, ktoré vlastnil alebo využíval. Keďže hlavnou témou Väčšej legendy (*Legenda maior*) je kráľova evanjelizačná činnosť, aj väčšina luxusných predmetov bude spätá práve s ňou. Dôležité sú v tomto smere zmienky o štedrosti, ktorú kráľovná Gizela preukazovala kostolom – na čele s chrámom Vesprémskeho biskupstva. Vraj sa v mnohých kostoloch nachádzajú kríže, nádoby a rúcha, ktorými ich obdarovala.

University, 1989, s. 31.

¹⁶ MARSINA, Richard (ed.). *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* (ďalej len CDSI) II. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1987, s. 96, č. 43*.

¹⁷ LE GOFF, Jacques. *Středověká imaginace*. Praha: Argo, 2005, s. 161.

Malo ísť o predmety obdivuhodne umelecky spracované alebo utkané.¹⁸ A ve-
sprémskemu chrámu darovala dokonca zlato, striebro a rozličné drahé bohosl-
žobné rúcha.¹⁹ Aby za ňou Štefan nezaostával, aj on sám venoval biskupstvám
a opátstvu, ktoré založil, majetky, služobníctvo a príjmy, ale aj rôzne predmety
určené na bohoslužby. Je pravdepodobné, že boli taktiež z drahých materiálov
a látok, rovnako bohato vypracované, ak nie aj lepšie.²⁰ Napokon sám obdaroval
baziliku v Stoličnom Belehrade (Székesfehérvár) nádhernými prikrývadlami, ob-
razmi so zlata a drahokamov či nádobami z krištáľu, ónyxu, zlata alebo striebra.²¹
Napriek tomu, že ide o predmety darované cirkvi, nezmenšuje to nijako ich dô-
ležitosť v medziach luxusu. Išlo o predmety využívané na pravidelnej báze, hoci
iba určitými konkrétnymi ľuďmi a na konkrétny účel (bohoslužba). Napriek
tomu vidno, že niektoré chrámy (Vesprém, Stoličný Belehrad) boli priamo upred-
nostňované a boli im aj poskytnuté lepšie veci ako iným, obyčajnejším kostolom.
Spĺňajú teda podstatu prepychových statkov, hoci ich prijímateľmi nie sú šľach-
tici, ale kostoly a kláštory. Dôležitý pri týchto predmetoch nie je účel, ktorému
budú slúžiť, teda bohoslužba, ale fakt, že išlo o veci, ktoré sa svojím umeleckým
spracovaním a drahými materiálmi vymykali bežnému štandardu. Zaujímavá je
najmä zmienka o krištáli a ónyxe, ktoré boli aj v porovnaní so zlatom a striebrom
používané na takéto účely len veľmi zriedkavo. Celá *Legenda maior* je zamera-
ná na kráľovu dobročinnosť pri zakladaní a obdarúvaní biskupstiev a kláštorov,
hoci priame správy o jednotlivých predmetoch sú spomínané iba pri niektorých,
spravidla tých najvýznamnejších.

Legenda minor alebo *Menšia legenda* sa takisto ako všetky svätoštefanské le-
gendy venuje christianizačnej činnosti Štefana I. Okrem toho však spomína aj
iné kráľove zásluhy, ktoré sú vo *Väčšej legende* marginalizované, ako napríklad
epizóda o napadnutí Uhorského kráľovstva Pečenehmi. Keď bola táto hrozba
zažehnaná, Pečenehovia vyslali na uhorský kráľovský dvor šesťdesiatich zástup-
cov, pravdepodobne ako mierové posolstvo s cieľom podriaďiť sa. So sebou tiež
viezli vozy plne naložené zlatom, striebrom a rozličnými ozdobnými predmet-
mi.²² Tie mali slúžiť ako dary, ktoré sa pri takejto príležitosti, akou bolo rokova-
nie s kráľom, bežne odovzdávali. Tu však nastal problém, pretože niektorí Uhri
(zlí kráľovskí sluhovia) proti nim vyšli so zbraňami, mnohých pobili a ukoristili
všetky dary, ktoré Pečenehovia niesli panovníkovi. Pri príležitosti podrobenia
sa boli dary dôležitou súčasťou prísahy vernosti. Materiálne dary mali v tomto

¹⁸ „... multarum ecclesiarum cruces et vasa vel paramenta opere mirifico facta vel contexta...“ *Legenda maior*. In SZENTPÉTERY, Imre (ed.). *Scriptores rerum Hungaricarum. Tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* (ďalej len SRH) II. Budapest: Academia litter. Hungarica, 1938, s. 385.

¹⁹ „Pre cunctis tamen episcopatus Besprimiensis, quam ipsa a fundamento ceptam omnibus sufficientiis ad servitium in auro vel argento vestimentisque multiplicibus.“ *Legenda maior*. In SRH II, s. 385.

²⁰ *Legenda minor*. In SRH II, s. 385.

²¹ „... innumerabilia palliorum, paramentorum et aliorum ornamentorum ibi esse genera, circa altaria tabulas plures auro purissimo fabricatas, lapidum series preciosissimorum in se continentes, cyborium arte mirabili supra Christi mensam erectum, cameram omni genere vasorum cristallinorum, onichinorum, aureorum, argenteorum pleniter refertam.“ *Legenda maior*. In SRH II, s. 386.

²² „... cum universo apparatu suo, videlicet auri et argenti copiositate, multaque varietate ornamentorum curribus onustis...“ *Legenda minor*. In SRH II, s. 398.

prípade zvýrazniť symboliku podriadenosti. Väčšinou išlo o predmety, ktoré boli vhodné na reprezentáciu darcu a zároveň aj na vyzdvihnutie spoločenského postavenia obdarovaného.²³ Mohli byť priamo vyrobené na účely darovania, resp. mohlo ísť o veci, ktoré vlastnil a používal darca (často aj veci osobného charakteru). Čím bol dar honosnejší a vzácnejší (nielen materiálne), tým bol tento rituál reprezentatívnejší. Obdarovanie malo byť nevyhnutnou súčasťou podobných verejných rituálov, dodávalo im väčšiu legitimitu. Okrem toho mal dar aj hlbší symbolický význam a jeho prijatie sa považovalo za určitý záväzok, ktorý mal hrať úlohu akejsi záruky platnosti dohody, podobne ako to bolo v prípadoch rôznych zmlúv.²⁴ V neposlednom rade mohlo ísť aj o vypočítavosť darcu, ktorý si chcel darom vyššej materiálnej hodnoty s istotou zabezpečiť vybavenie svojej žiadosti.²⁵ Čo si však môžeme predstavovať pod rozličnými ozdobnými vecami?

Konkrétne predmety sa najčastejšie vyskytujú najmä v testamentárnych listinách, kde je spomenutý aj materiál, z ktorého sú vyrobené a čím sú zdobené. Tak napríklad celkom presne vieme o šperkoch a látkach, ktoré darovala manželka istého Demetra, syna Bezterovho, buď budínskym minoritom, alebo svojej sestre. Minoriti tak od nej získali drahé látky, akými boli purpur, zlatý purpur či batistový záves. Okrem toho však dostali aj dve náušnice, náhrdelník a zlatý opasok.²⁶ Mala tak zaistiť spásu duše sebe a svojmu manželovi. To je veľmi bežná formulka pri obdarovaní kostolov a kláštorov, s ktorou je možné stretnúť sa pri takmer každej takejto donácii, či už ide o hnutelný alebo nehnuteľný majetok.²⁷ Dokladajú to aj naratívne pramene, v ktorých aj sám Štefan I. zakladal a dotoval kostoly a kláštory na spásu svojej duše, najmä stoličnobelehradskú Baziliku Panny Márie.²⁸ Tu sa však testament Demetrovej manželky nekončí. Zopár šperkov a ozdôb venovala totiž aj svojej sestre. Konkrétne ide o zlatú čelenku vykladanú drahokamami, zlatý závoj, závoj s perlami a zlatý závoj s perlami.²⁹ Je pravdepodobné, že s podobnými darmi, teda šperkmi a drahými látkami, možno aj kožušinami, išli na kráľovský dvor Štefana I. aj pečenežskí vyslanci.

²³ LIPOVETSKY, ref. 1, s. 24.

²⁴ ZUPKA, Dušan. Rituály a symbolická komunikácia v stredovekej strednej Európe. (Arpádovské Uhorsko 1000 – 1301.) Acta Historica Posoniensia XVII. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011, s. 55.

²⁵ ZUPKA, Dušan. Symbolické gestá pokory – podrobenie sa a suplikácia. Ritualizované formy riešenia sporov v arpádovskom Uhorsku (11. – 12. storočie). In DANIŠ, Miroslav – VALACHOVIČ, Pavol (eds.). Medzi antikou a stredovekom: Historické štúdie: Acta historica Posoniensia XIII. Bratislava: Katedra všeobecných dejín FiF UK, 2010, s. 103.

²⁶ „... duas nasvas meas, item unum monile, item cingulum de aurifrigio... cortinam purpuream, item cortinam de bisso... unum purpur aureum...“ NAGY, Imre (ed.). Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius Hungaricus (ďalej len CDP). Tomus VIII. Budapest 1891, s. 122, č. 97.

²⁷ Pre veľké množstvo takýchto donačných listín je takmer nemožné uviesť všetky. Spomenieme najmä: CDS I, s. 137, č. 175. RÁBIK, Vladimír (ed.). Diplomatarium Sancto-Adalbertium. Stredoveké listiny v Literárnom archíve Spolku sv. Vojtecha (1181) 1214 – 1543 (ďalej len DSA). Martin: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 2008, s. 83, č. 3*. Alebo FEJÉR, György (ed.). Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis (ďalej len CDH) V/2. Budín 1829, s. 138. A mnoho iných.

²⁸ Legenda Sancti Stephani regis ab Hartvico episcopo conscripta (ďalej len Leg. Step. Hartv.). In SRH II, s. 417. Tá istá epizóda aj v Legenda maior. In SRH II, s. 385 – 386.

²⁹ „Item sorori mee lego vittam de gemmis, item coopertorium capitis aureum, item aurifrisium ad crines crispandum, item pepulum, quod fatyl vocatur de gemmis et auro...“ CDP VIII, s. 122, č. 97.

Zmienky o luxusných predmetoch je však možné nájsť aj v iných listinách ako testamentoch. Najzaujímavejšou z nich je účtovný zoznam, pravdepodobne z roku 1264, vyhotovený pre vtedajšieho mladšieho kráľa Štefana V. Malo by ísť o účtovný zápis dlhu a nachádza sa v ňom 122 položiek, ktoré Štefan V. zakúpil pre seba, svoju manželku aj pre svojich podporovateľov z radov šľachty a Kumánov. Dokopy išlo o majetok v hodnote zhruba 1500 mariek striebra, čo bola na tú dobu obrovská suma. Najväčšie percentuálne zastúpenie spomedzi všetkých spísaných komodít, asi 54 %, mali rôzne látky a textil. Je pozoruhodné, že išlo o drahé zahraničné látky z Byzancie, Gentu, Milána, Luccy, ale časté sú aj textílie pochádzajúce od Tatárov (*duas purpuras tartarenses, purpuram tartarenssem atď.*). Zhruba v 18 % prípadov ide o zlatnícke výrobky, akými boli najmä náhrdelníky, opasky a prstene. Zvyšné percentá tvorili kožušiny, hotovosť alebo rôzne iné komodity (*mercimonia*).³⁰

O daroch ako o súčastiach zmierovacích rituálov existujú zmienky aj v svetскеj literatúre. Uhorské rytierske romány z 12. a 13. storočia jestvujú v podobe známych *Gesta Hungarorum* alebo *Činov Uhrov*. Ide o klasický stredoveký historický román, ktorý sa zachoval v rôznych podobách. Jeho jadro je však veľmi podobné pri všetkých, keďže ide o dielo zachytávajúce príchod Maďarov do Panónie a vznik Uhorska. Už v prvej zachovanej verzii anonymného notára kráľa Bela Magistra P. (pravdepodobne z konca 12. storočia) sa stretávame s rôznymi luxusnými predmetmi, ktoré plnili funkciu darov. Je to zjavné hneď v niekoľkých epizódach. Prvá sa odohrala počas ťaženia kniežata Álmoša. Ten sa po ceste zo Skýtie, ktorú Anonymus považoval za pravlasť Maďarov, dostal až do Kyjeva a k mestám Vladimír a Halič. Keď ho vladimírske knieža videlo prichádzať, vyšlo mu z mesta naproti, otvorilo mu brány mesta a navyše ho obdarovalo mnohými drahocennými predmetmi. Autor už nenapísal, o aké dary ide, no o pár riadkov nižšie, pri správe o odchode Álmoša z tohto mesta, opísal aj veci, ktoré mu boli darované. Okrem rukojemníkov v podobe svojich dvoch synov a synov veľmožov celého mesta mu knieža odovzdalo aj dvetisíc hrivien striebra, sto hrivien zlata, množstvo vzácnych kožušín a plášťov, tristo koní aj so sedlami a postrojmi, dvadsaťpäť tiav, tisíc nákladných volov a iné dary.³¹ Spomedzi všetkých týchto darov sú ako jediné veci spomínané kožušiny a plášte. To by potvrdzovalo výsostné postavenie textilu ako jednej z najdôležitejších foriem luxusu a reprezentácie. Aj vo vyššie zmieňovanom dlhovom účte mladšieho kráľa Štefana V. bolo zhruba 54 % zápisov týkajúcich sa textilu a 4 % kožušín.³² Magister P. však v tomto bode nekončí. Následne (po Álmošovom odchode z Vladimíra) popisuje jeho príchod a privítanie v Haliči. V rámci podriadenia sa a záchrany holých životov mu vychádza haličské knieža oproti bosé a otvára mu brány mesta. Ide

³⁰ ZOLNAY, László. István király ifjabb számadása 1264-ből. In TARJÁNYI, Sándor (ed.). Budapest Régiségei XXI. Budapest: Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1964, s. 80-83.

³¹ „... dux Ladomeriensis duos filios suos cum omnibus filiis iobagionum suorum duci Almo in obsides dedit et insuper duo militia marcerum argenti et centum marcas auri cocti cum pellibus et palliis non numeratis et CCC equos cum sellis et frenis et XXV camelos et mille boves ad onera portanda et alia munera non numerata tam duci quam suis primatibus presentavit.“ P. Magistri qui Anonymus dicitur, *Gesta Hungarorum* (ďalej len AGH). In SRH I, s. 47.

³² ZOLNAY, ref. 30, s. 83.

o jeden z mnohých príkladov toho, ako sa mohol takýto rituál odohrávať. Aktér, ktorý chce dosiahnuť zmierenie, sa vydáva dobyvateľovi v ústrety, často bosý, poprípade v kajúcnom rúchu. Nasledovať by spravidla malo hodenie sa k nohám či padnutie na zem, čím sa iba zdôrazní jeho submisívne postavenie, načrtnuté už symbolmi pokory (bosé nohy, kajúčne rúcho).³³ Vládca Haliče daroval maďarskému kniežaťu hneď pri príchode cenné dary. Opäť sú spomínaní rukojemníci, kone aj s postrojmi, navyše Anonymus zmieňuje aj desať vynikajúcich arabských koní, tritisíc hrivien striebra, dvesto hrivien zlata a k tomu ešte honosné šaty, ktoré boli určené pre všetkých Álmošových bojovníkov.³⁴

Ďalšia správa o luxusných daroch je už z čias panovania kniežaťa Arpáda. Ten sa stal kniežaťom po svojom otcovi Álmošovi tesne po tom, ako priviedol maďarské kmene do Panónie, kde aj umrel. Arpád si od slovanského vládca Salana nárokoval na časť území, ktoré mu dedičným právom po predkovi Attilovi patrili. Vyslal za ním preto svojich poslov, ktorých vybral spomedzi najvýznamnejších mužov svojho vojska, spolu s darmi, ako sa na posolstvo patrí. Kniežaťu venoval po dvanásť koní, tiav a služobníkov spomedzi kumánskych chlapcov, zatiaľ čo kňaznej poslal mladé ruské služobnice, hermelínové a sobolie kožušiny a zlatom vyšívané plášte v rovnakom počte ako jej manželovi.³⁵ To, že Arpád vyslal s posolstvom a darmi vznešenejšie a významnejšie osoby, bolo súčasťou dvorskej etikety. Podobne to bolo aj vtedy, keď za Álmošom prišli vyslanci ruských kniežat z Kyjeva, aby s ním uzavreli mier, keďže Maďari už mesto postupne dobýjali. Ten nakoniec ich prosby prijal a spolu s nimi prijal aj výkupné: opäť v podobe rukojemníkov, koní, sluhov, tiav a množstva hermelínových a kuních kožušín či iných darov.³⁶ Vyslancami pri panovníckych rokovaniach mali byť teda naozaj významní muži. Tak je to aj v prípade siedmich kumánskych kniežat, ktoré sa prišli Álmošovi pokloniť a podriaďiť.³⁷ Išlo priamo o siedmich vládcov Kumánov, čiže mužov viacmenej rovnocenných s kniežaťom Maďarov a s jeho veľmožmi. Vyslanci však nemuseli byť priamo rovnocenní, prax bola skôr taká, že tieto stretnutia panovníkov boli vopred dohodnuté predošlými rokovaniami poslov.³⁸ Kráľovskí vyslanci mali byť však tiež vyberaní z radov najvznešenejších ľudí; nemuselo ísť výlučne o mužov. To dokazuje aj text legendy o svätej Alžbete. V ňom sú opísaní poslovia, ktorých do Uhorska vyslal Herman, knieža durínske, s cieľom priviesť malú Alžbetu, snúbenicu svojho syna, do svojej vlasti. V tomto posolstve boli vznešení veľmoži aj šľachticné s početným sprievodom a okázalou nádherou, aká sa na ľudí ich

³³ ZUPKA, ref. 25, s. 94.

³⁴ „... unicum filium suum cum ceteris filiis primatum regni sui in obsidem dedit et insuper X farisios optimos et CCC equos cum sellis et frenis et tria milia marcarum argenti et CC marcas auri et vestes nobilissimas tam duci quam etiam omnibus militibus suis condonavit.“ AGH. In SRH I, s. 47.

³⁵ „Tunc dux Arpad inito consilio eodem modo misit nuntios suos ad Salanum duces et misit ei XII albos equos et XII camelos et XII pueros Cumanicos et ducisse XII puellas Ruthenicis prudentissimas et duodecim pelles ermelineas et XII zobolos et XII pallia deaurata.“ AGH. In SRH I, s. 54.

³⁶ „Tunc duces Ruthenorum, scilicet de Kyeu et Sudal, ut ne de sedibus suis expellerentur, filios suos in obsides dederunt Almo duci et cum eis miserunt X-cem milia marcarum et mille equos cum sellis et frenis more Ruthenico ornatis et centum pueros Cumanos et XL camelos ad onera portanda, pelles ermelineas et griseas sine numero ac alia multa munera non numerata.“ AGH. In SRH I, s. 46.

³⁷ AGH. In SRH I, s. 46-47.

³⁸ ZUPKA, ref. 24, s. 82-83.

postavenia patrí.³⁹ Rovnako aj výmena posolstiev medzi kráľom Belom IV. a kumánskym kniežaťom Kutenom prebiehala na vysoko reprezentatívnej úrovni. Tak to tvrdí Rogerius vo svojej Žalostnej piesni. Kuten mal byť vraj postavením skoro rovný kráľovi, preto kumánsky vládca poslal do Uhorska slávnostné posolstvo, ktoré kráľ prijal a poslal naspäť s mnohými darmi.⁴⁰ Priaznivú reputáciu, založenú na reprezentácii, teda bolo možné dosiahnuť rôznymi darovanými statkami. Muselo však ísť o veci, ktoré boli v prvom rade hodné toho, komu boli darované. A v druhom rade museli odzrkadľovať spoločenské postavenie ich darcu.

Podstatou reprezentácie je symbolické prenesenie významu niečoho reálneho do určitého symbolu. V tomto prípade ide o prenesenie významu moci do luxusných predmetov. Už na začiatku sme tvrdili, že luxus znamená bohatstvo – a to znamená moc. Všetky predmety, ktoré sme spomínali vyššie, jednoznačne zabezpečovali kladnú reputáciu darcu aj obdarovaného. Lenže na zabezpečenie si pozitívneho vnímania moci neslúžili iba dary či donácie. V prvom rade bolo dôležité ukázať to, čo človek vlastnil, niečo, čo by dokazovalo, že dotýčaný skutočne má na to, aby bol postavený vyššie v spoločenskom rebríčku. Tak napríklad Rogerius spomína, že niektorí dvorskí úradníci (ako napr. taverník, stolník, pohárnik či koniar) mali na prelome vlády Ondreja II. a Bela IV. nahromadené také bohatstvo a s ním aj moc, že dokonca ani kráľ pre nich nič neznamenal.⁴¹ Také bohatstvo mohlo existovať v mnohých podobách, ako to bolo vidno pri rôznych luxusných daroch. Aj v Uhorsko-poľskej kronike sa dajú nájsť reprezentatívne veci, ktoré zabezpečovali, že ich majiteľ bol spoločnosťou vnímaný ako niekto významný. Bol to práve odev, ktorý mali na sebe biskupi či svätý Štefan. Biskupské kapucne a infuly sa mali skvieť ako ligotavé hviezdy, zatiaľ čo korunovaný Štefan odetý v posvätnom rúchu žiaril medzi nimi ako slnko.⁴² Je zrejmé, že ide o autorovo prikrášľovanie a znázorňovanie svätých mužov v zmysle stredovekého cirkevného kánonu. Čím svätejší a cnostnejší človek bol, tým viac bol žiarivý či zaliaty svetlom, ktoré pochádzalo od Boha. Tomu boli prispôsobené určite aj odevy, ktoré boli zhotovované z drahých látok, často trblietavých či jagavých, vyšívajúcich zlatými či striebornými niťami, ozdobené perlami atď.⁴³

Aj v legende o svätej Alžbete, ktorej začiatok sa odohráva v dvorskom prostredí (hlavne na dvore kniežaťa Hermana I. Durínskeho), sú spomenuté mnohé predmety, ktoré si jednoznačne zasluhujú označenie luxusné. Hneď v úvode predstavuje uhorská kráľovná durínskym poslom maličkú Alžbetu zahalenú

³⁹ MARSINA, ref. 12, s. 147.

⁴⁰ Magistri Rogerii Carmen Miserabile (ďalej len Carmen Miserabile). In MARSINA, Richard – MAREK, Miloš (eds.). Tatársky vpád. Historické rozprávania o strašných udalostiach, ktoré priniesli obyvateľom Uhorského kráľovstva veľa utrpenia a celú krajinu priviedli na pokraj skazy. Bratislava; Budmerice: Veda; Vydavateľstvo Rak, 2008, s. 65.

⁴¹ „*Qui autem potentiores erant, sicut thavernicorum, qui et camerarius dicitur, ac dapiferorum, pincernarum necnon agasonum magistri et ceteri, qui habebant in curia dignitates, exinde in tantum incrassati erant, quod reges pro nihilo reputabant.*“ Carmen Miserabile. In MARSINA – MAREK (eds.), ref. 40, s. 73.

⁴² „*Summo vero pontifice ad officium misse induto cum ministris sacri altaris aliisque pontificalibus cappis et infulis ornatis ut stellis in celo nitentibus fulgebant regeque Stephano ornato sacro vestitio et dyademate regio coronato ut sole inter stellas prefulgenti.*“ HOMZA, Martin (ed.). Uhorsko-poľská kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy. Bratislava: Post Scriptum, 2009, s. 152.

⁴³ CDP VIII, s. 122, č. 97. ZOLNAY, ref. 30, s. 80-83, AGH. In SRH I, s. 54.

v drahom hodvábe a uloženú v zlatej kolíske.⁴⁴ V tejto legende nachádzame aj zmienky o najnovšej dvorskej móde v Nemeckej ríši, ktorú predstavovali príliš dlhé šaty či úzke rukávy.⁴⁵ Problémom je, že Alžbetin život bol zaznamenaný nemeckým autorom, ktorý sa, pochopiteľne, viac vyznal v nemeckých reáliách a spoločnosti, preto nie je možné s istotou tvrdiť, že aj v Uhorsku bola takáto móda. Spoľahlivé sú azda iba zmienky o honosných veciach, v ktorých bola malá princezná prezentovaná pred významnými hosťami. Drahé hodvábné látky a rôzne zlatnícke diela, ako sme spomínali vyššie, patrili medzi predmety bežne využívané a používané vo vyššej spoločnosti. Niektoré z nich však boli jednoznačne až nadštandardné, ba priam nezvyčajné.

Takýto príklad sa dá nájsť v *Gesta Hungarorum* Šimona z Kézy. Najlepší výpočet neštandardných reálií vyrobených z drahých materiálov sa nachádza pri opise prechodného obydľia kráľa Attilu. Šimon uvádza, že vlastnil hneď niekoľko stanov na štýl rôznych národov. Najčastejšie však vraj používa ten, ktorý pozostáva zo zlatých platní, ktoré sa dajú meniť a zostavovať do takej podoby, do akej chce staviteľ. Tyče boli tiež zo zlata, pospájané dutými spojmi vykladanými drahými kameňmi. Bohato vybavené mal aj stajne, nielen čo sa týka množstva koní, ale aj interiérového zariadenia, keďže boli obložené purpurou a jemným batistom. Stolce a kreslá boli tiež zo zlata, rovnako aj jeho posteľ, všetko bohato umelecky zdobené. Dokonca aj stôl a kuchynské nádoby mal zo zlata.⁴⁶ Nie je vylúčené, že niektorý z panovníkov v čase, keď Šimon písal svoje dielo, používal podobné vybavenie. Z histórie totiž poznáme mnohé príklady rozhadzovačnosti feudálov, niektoré priam až nezmyselné.⁴⁷ Podobne konštruovaný stan bol skôr autorovou fikciou a jeho snahou dodať Attilovi ako (domnelému) predkovi uhorských kráľov viac lesku. Ostatné spomínané veci však mohli byť reálne. Nádoby aristokracie boli často z drahých materiálov, pričom nemuselo ísť vyslovene iba o zlato či striebro, ale aj o také suroviny ako napríklad sklo.⁴⁸ Čo sa týka stolíc, stola či posteľe, tu vidíme istú paralelu so zlatou kolískou svätej Alžbety. Nezdá sa však pravdepodobné, že by celá konštrukcia tohto nábytku bola zhotovená zo zlata, skôr sa nazdávame, že mohlo ísť o pozlátené drevo. Pozlacovanie bolo totiž bežným zdobiacim postupom, a to najmä pri strieborných šperkoch či nádobách, keďže produkcia striebra bola vždy vyššia ako produkcia zlata.⁴⁹

V neposlednom rade musíme spomenúť aj kritiku, ktorá sa k luxusným predmetom viaže. Bohatstvo nebolo zásadne odmietané, ale muselo ísť o bohatstvo,

⁴⁴ MARSINA, ref. 12, s. 148.

⁴⁵ MARSINA, ref. 12, s. 155.

⁴⁶ „Unum habebat sic celebre et solemne, ut ex laminis aureis mirifice coniunctim solidatum, modo solvi et nunc reconiungi ad tendentium staret voluntatem. Columnae cuius ex auro laboratae habentes iunctiones, opera ductila, in medio tamen vacue, in iuncturis suis pretiosis lapidibus iungebantur mirabiliter fabricatae... Ista ergo maristallae ex purpura et bisso habebant paraturam. Sellae vero regales ex auro et lapidibus pretiosis fuerant laboratae. Mensa autem eius erat tota aurea, vasa etiam coquinarum. Thalamusquidem eius auro purissimo laboratu mirifico in exercitu secum ferebatur.“ KÉZA, Simonis de. *Gesta Hungarorum*. VESZPRÉMY, László (ed.). Budapest: Central European University Press, 1999, s. 40, 42.

⁴⁷ BLOCH, ref. 4, s. 320.

⁴⁸ HOLL-GYÜRKY, Katalin. The Use of Glass in Medieval Hungary. In *Journal of Glass Studies*, 1986, roč. 28, s. 71.

⁴⁹ RUTTKAY, Alexander. *Stredoveké umelecké remeslo*. Bratislava: Vydavateľstvo Tatran, 1979, s. 18.

ktorého prostredníctvom mohol človek dosiahnuť spásu duše. Iba samo osebe, bez tohto vyššieho cieľa, bolo často kritizované ako niečo nemorálne.⁵⁰ Preto boli najmä od 14. storočia vydávané časté mravné kázne, v ktorých sa ostro napomína prenikanie zbytočného luxusu od aristokracie smerom k nižším vrstvám, hlavne k mešťanom.⁵¹ Tento stav nakoniec vyúsťoval až do vydávania rôznych zákazov, ktoré sa týkali hlavne nariadení o odevoch a odevných súčiastiach.⁵² V uhorskom prostredí sa podobné zákazy v 13. storočí nevyskytovali, no dajú sa nájsť isté kritické správy týkajúce sa luxusu. Ak vynecháme legendy, v ktorých sa všeobecne vyzdvihovala striedmosť a pokora, či už išlo o dynastických svätcov alebo nie, prvou zmienkou, ktorá sa dá označiť za mravnú kázeň, je napomenutie v Knihe mravných ponaučení z 11. storočia. Kráľ Štefan, ktorý je v tomto prípade rozprávačom, napomína syna Imricha, že musí dbať na dodržiavanie pravidiel a ctíť si starších ľudí, cirkevných hodnostárov, veľmožov krajiny, ale aj hostí. Hneď v úvode ho varuje pred tým, aby sa neobklopoval iba bohatstvom, a vyčíta mu, že oddychuje na mäkkých poduškách, venuje sa radovánkam a jedáva iba jemnú kašu. Všetky tieto veci ho totižto rozmaznávajú a to má byť doslova záhubou cností a semeniskom nerestí.⁵³ Nejde však o klasickú kázeň mravokárcov, ale o tzv. kráľovské zrkadlo, ktoré má z kráľoviča vychovať ideálneho panovníka. Napokon aj spomínané mäkké vankúše a jemná kaša nie sú úplne klasickým príkladom luxusných predmetov, no jednoznačne ide o veci, ktoré generalizujú prepychový životný štýl natoľko, že sa z nich stali ustálené slovné spojenia (v tomto kontexte by „kmiť jemnou kašou“ znamenalo „nehovoriť krutú pravdu“ atď.).

Za typ odevného zákazu sa dá považovať už spomínaný zákon kráľa Kolomana, ktorý obmedzuje nosenie a vlastníctvo určitých typov odevov a doplnkov.⁵⁴ Najlepší príklad kritiky luxusu sa však nachádza v básni Nárek nad zničením Uhorského kráľovstva Tatármi. Celá báseň popisuje vcelku farbisto hrozné udalosti z roku 1241. Okrem toho však nachádza aj príčinu toho, prečo sa takéto ohavnosti diali. Tou malo byť odvrátenie sa Uhrov od dobrých mravov a spravodlivosti. Vypočítava rôzne hriechy, ktorých sa mal uhorský ľud dopustiť: porušovanie prisah, vzdorovanie zákonom či zdieranie chudobných. Okrem týchto sa spomína ešte jeden celkom konkrétny: *Odev nosia vyberaný, kráslija si ho ozdobami.*⁵⁵ Z tohto príkladu je zrejmé, že už v 13. storočí sa aj v Uhorsku

⁵⁰ GUREVIČ, ref. 11, s. 165.

⁵¹ MUSÍLEK, Milan. Odras dvorské kultury v městském prostředí ve 13. a 14. století. In DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana - ZELENKA, Jan (eds.). Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti. MHB 11. Supplementum 2. Praha: Historický ústav AV ČR, 2008, s. 481.

⁵² NIENHOLDT, Eva. Pelzwerk in Kleiderordnung. Landesherrliche und städtische Kleidnerordnungen. In Das Pelzgewerbe, 1965, roč. 16, č. 2, s. 70.

⁵³ „... puer es, divitiarum vernula, pulvinarum accola, fatus educatusque in deliciis cunctis, expeditionum laboris atque diversarum gentium incursionis expers, in quibus ego iam fere meam totam contrivi etatem. Iam tempus adest, in quo tibi non semper pultium mollitie, que te hebetem et delicatum reddant, adhibende sunt, quod est dissipatio virtutum et vitiorum fomentum atque contemptio mandatorum, sed interdum asperitas tribuenda vini est, que tuam intelligentiam ad ea, que precipio, redat attentam.“ Libellus de institutione morum. In SRH II, s. 620.

⁵⁴ BAK - BÓNIST - SWEENEY, ref. 15, s. 31.

⁵⁵ „In vestitu sumptuosi, in ornatu studiosi...“ Planctus destructionis regni Ungarie per Tartaros. In MARSINA - MAREK (eds.), ref. 40, s. 135.

snažila cirkev o nápravu mravov. Vybrala si formu literárneho diela, básne, ktorá mala v ľuďoch vyvolávať strach z toho, že ak sa nenapravia, môže opäť prísť rovnaké nebezpečenstvo ako v prípade mongolského vpádu do kráľovstva.

Luxus bol, je a bude neoddeliteľnou súčasťou kultúry a spoločnosti. Od počiatkov ľudstva sa jeho význam menil, no pre stredovekého človeka znamenal niečo, čo odlišovalo jednotlivé vrstvy. Bohatstvo bolo určené len tým najmocnejším – a tí si túto výsadu strážili. Nariadenia, ktoré obmedzovali používanie drahých materiálov, sú toho jasným dôkazom. Symbolická hodnota luxusu a prepychového životného štýlu hrala v spoločnosti veľkú úlohu. Vďaka nej sa reprezentovala a aj prezentovala moc a prestíž panovníkov a šľachticov. Nákladnosť a okázalá honosnosť tiež podporovali jednotlivé prepychové veci. Najvyššie vrstvy sa rady obklopovali krásnymi vecami a tie boli v prvom rade drahé, a teda nedostupné. Panovnícka a šľachtická kultúra tak predstavovala vrchol, ktorý bol obdivovaný a idealizovaný. Platí to najmä v prípade kráľov, ktorí mali byť ideálom pre ich poddaných, hodným napodobňovania a nasledovania. To sa snažili vo svojich dielach reflektovať aj stredovekí autori, ktorí ich často vynášali na piedestál zbožnosti, cnosti, hrdinstva, štedrosti a dobrosrdečnosti. A v tom panovníkom pomáhala aj symbolika luxusných predmetov, ktoré vlastnili, darovali alebo prijímali. Literatúra tak poskytuje jedinečnú príležitosť sledovať mentálny svet stredovekého človeka, jeho vnímanie luxusu a hodnoty, ktoré sa takto vytvárajú. Tieto diela boli totiž priamo inšpirované súdobou kultúrou a reáliami. Máme tak možnosť stretnúť sa s prepychom ako s niečím, čo malo zvýrazniť prestíž a sociálny status nositeľa, s niečím, čo malo silu uchrániť pred zničením celé mestá či spasiť dušu, ale zároveň aj ako s niečím, čo bolo nečisté a nemorálne. A hoci autori stredovekej literatúry čerpali námety z reality, sami mali silu realitu prispôbovať na základe toho, čo napísali. A pre kultúru to platí asi najviac.

Počet slov: 6455

Počet znakov vrátane medzier: 43505